

PHÁT TRIỂN TƯ DUY SÁNG TẠO TRONG RÈN LUYỆN KỸ NĂNG VIẾT CHO HỌC SINH LỚP 3, 4

Hồ Quỳnh Anh, Phạm Ngọc Thiên Ân, Đặng Thủy Tiên, Vũ Ngọc Thủy Tiên, Lê Thị Thanh Thủy
Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh

Tóm tắt: Tư duy sáng tạo là một trong những phẩm chất trí tuệ cốt lõi, giúp con người không ngừng phát triển và thích nghi tốt đối với những sự thay đổi trong đời sống xã hội. Đặc biệt hơn, trong lĩnh vực giáo dục, bên cạnh việc giúp học sinh phát triển khả năng tư duy linh hoạt, hình thành tốt những suy nghĩ độc lập thì tư duy sáng tạo còn giúp học sinh biết cách đặt câu hỏi cũng như đề xuất được hướng giải quyết vấn đề một cách tối ưu trong mọi tình huống. Trong nghiên cứu này, chúng tôi đi sâu vào nghiên cứu thực trạng và đề xuất một số biện pháp để phát triển tư duy sáng tạo trong dạy học kỹ năng viết của học sinh lớp 3 và lớp 4 trong môn Tiếng Việt.

Từ khóa: Tư duy sáng tạo, phát triển tư duy sáng tạo, kỹ năng viết

DEVELOPING CREATIVE THINKING IN WRITING SKILLS TRAINING FOR 3RD AND 4TH GRADE STUDENTS

Ho Quỳnh Anh, Phạm Ngọc Thiên Ân, Đặng Thủy Tiên, Vũ Ngọc Thủy Tiên, Lê Thị Thanh Thủy
Ho Chi Minh City University of Education

Abstract: Creative thinking is one of the core intellectual qualities that enables individuals to continuously grow and effectively adapt to changes in social life. Especially in education, beyond fostering flexible thinking and independent thought, creative thinking helps students know how to ask questions and propose optimal solutions in any situation. In this study, we focus on analyzing current situation and proposing several methods to develop creative thinking through teaching writing skills in 3rd and 4th grade Vietnamese language classes.

Keywords: Creative thinking, development of creative thinking, writing skills

Nhận bài: 13/03/2025

Phản biện: 10/04/2025

Duyệt đăng: 15/04/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hiện nay, tư duy sáng tạo là một năng lực vô cùng thiết yếu và cần thiết trong mọi lĩnh vực của đời sống. Tư duy sáng tạo không chỉ giới hạn trong các ngành khoa học, kỹ thuật hay nghệ thuật mà còn được coi là một yếu tố then chốt trong lĩnh vực giáo dục. Giáo dục hiện đại với định hướng phát triển toàn diện phẩm chất và năng lực của người học đã cho thấy tư duy sáng tạo là một trong những năng lực trọng yếu cần được phát triển, nhất là trong quá trình học tập và phát triển năng lực ngôn ngữ của học sinh, đặc biệt là ở cấp Tiểu học.

Việc phát triển ngôn ngữ của học sinh tiểu học bao gồm các kỹ năng cơ bản là đọc, viết, nói và nghe. Trong đó, viết là kỹ năng ngôn ngữ cơ bản nhất, góp phần hình thành và phát triển năng lực giao tiếp, tư duy logic và khả năng biểu đạt cá nhân. Tuy nhiên, trên thực tế việc dạy và học viết ở cấp Tiểu học, đặc biệt là ở lớp 3 và lớp 4, vẫn còn rập khuôn, “đóng khung” tư duy của người học vào nội dung sách giáo khoa, chưa kích thích được óc sáng tạo của học sinh. Điều này đặt ra yêu cầu cấp thiết về việc đổi mới phương pháp dạy học viết, trong đó phát triển tư duy sáng tạo được xem là một định hướng trọng tâm.

Bài viết tập trung nghiên cứu thực trạng phát

triển tư duy sáng tạo trong quá trình rèn luyện kỹ năng viết cho học sinh lớp 3, 4. Từ đó, đề xuất một số biện pháp sư phạm nhằm giúp các em phát huy khả năng tưởng tượng, liên tưởng và sáng tạo ngôn ngữ, góp phần nâng cao chất lượng dạy học môn Tiếng Việt nói chung và kỹ năng viết nói riêng trong nhà trường Tiểu học.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Một số khái niệm cơ bản

Tư duy sáng tạo là quá trình đưa ra những ý tưởng, quan điểm mới mẻ và nghiên cứu tính thực tế để giải quyết một tình huống có vấn đề. Với những quan điểm phổ biến, tư duy sáng tạo là cụm từ được sử dụng để thể hiện quá trình đưa ra những biện pháp, cách xử lý và ý tưởng tư duy nổi bật theo kinh nghiệm từng trải và kỹ năng học hỏi được của mỗi người. Vygotsky cho rằng: Hoạt động sáng tạo là bất cứ hoạt động nào của con người tạo ra được cái gì mới, không kể rằng cái được tạo ra ấy là một vật cụ thể hay là sản phẩm của trí tuệ hoặc tình cảm chỉ sống và biểu lộ trong bản thân con người.

Như vậy, tư duy sáng tạo là tìm kiếm và thể hiện những phương pháp logic trong tình huống có vấn đề, tìm kiếm những phương pháp khác nhau và mới của việc giải quyết vấn đề, giải quyết

nhiệm vụ. Do đó, sáng tạo là một thuộc tính của tư duy, là một phẩm chất của quá trình tư duy, người ta còn gọi đó là tư duy sáng tạo.

Phát triển tư duy sáng tạo là quá trình đổi mới những phương pháp, biện pháp với những ý tưởng, quan điểm mới mẻ và nghiên cứu tính thực tế để giải quyết một tình huống có vấn đề theo chiều hướng tăng tiến. Nguồn gốc của sự phát triển là quá trình giải quyết mâu thuẫn bên trong sự vật đó để hình thành nên cái mới thay thế cái cũ nhưng không bài trừ hoàn toàn những giá trị mà cái cũ đã mang lại. Mọi lĩnh vực trong đời sống đều có sự phát triển, mức độ tùy thuộc vào điều kiện lịch sử cụ thể. Trong quá trình sáng tạo, khách thể được tự do suy nghĩ về vấn đề, đưa ra những phương pháp, ý tưởng mới mẻ và chọn lọc để giải quyết vấn đề một cách tối ưu. Kết quả sau mỗi quá trình diễn ra luôn mang một màu sắc mới mẻ, khác biệt hơn, vấn đề được giải quyết tối ưu hơn mà không bị ràng buộc bởi các quan điểm chủ quan nào.

Rèn luyện kỹ năng viết là quá trình luyện tập thường xuyên khả năng sử dụng từ ngữ, cấu trúc ngữ pháp để đạt tới mức độ tư duy ngôn ngữ nhất định. Nó cho phép khách thể truyền đạt thông tin qua những trang tài liệu cụ thể, góp phần hoàn thiện kỹ năng ngôn ngữ và nhiều phương diện khác. Phát triển tư duy sáng tạo qua rèn luyện kỹ năng viết là quá trình đổi mới ý tưởng để trau dồi kỹ năng viết một cách toàn diện thông qua quá trình luyện tập lâu dài. Đây là một bước tiến quan trọng góp phần xây dựng và hoàn thiện phẩm chất và năng lực của các cá nhân, đồng thời tạo tiền đề phát triển nâng cao ở các lĩnh vực khác.

2.2. Thực trạng mức độ tư duy sáng tạo của học sinh lớp 3 và lớp 4

Để nắm được thực trạng năng lực tư duy sáng tạo một cách cụ thể ở học sinh lớp 3 và 4, chúng tôi xây dựng phiếu khảo sát và thực hiện khảo sát một lớp 3 và một lớp 4 tại trường Tiểu học Phan Đăng Lưu, Quận 8, Thành phố Hồ Chí Minh.

Kết quả khảo sát thực trạng lớp 3 cho thấy đa số học sinh còn hạn chế về kỹ năng viết và tư duy sáng tạo. Cụ thể, có đến 22 học sinh nằm ở mức “Cần cố gắng”, chiếm tỷ lệ cao nhất 61%. Trong khi đó, chỉ có 13 học sinh đạt mức “Đạt” chiếm 36% và vốn vẹn 1 học sinh đạt mức “Tốt” chiếm tỷ lệ 3%. Sự chênh lệch này đã phản ánh thực trạng của học sinh chưa được tạo điều kiện đủ để phát huy tiềm năng viết sáng tạo. Điều này có thể xuất phát từ phương pháp giảng dạy truyền thống hoặc từ quan điểm viết đúng quan trọng hơn

ý tưởng. Bên cạnh đó, bài tập khuôn mẫu, thiếu đi tính sáng tạo, thực hành và vận dụng cũng là nguyên nhân của vấn đề trên. Học sinh chưa có cơ hội thể hiện ý tưởng cá nhân, dẫn đến chất lượng bài viết thấp và thiếu chiều sâu. Việc tư duy sáng tạo chưa được khơi gợi cũng làm cho quá trình học trở nên thụ động và thiếu hứng thú. Tổng thể, lớp 3 trong điều kiện thực trạng cho thấy bức tranh học tập chưa tích cực, cần thiết có sự đổi mới về phương pháp dạy học. Đặc biệt là trong việc rèn luyện kỹ năng viết sáng tạo, vai trò của người giáo viên trong việc dẫn dắt và tạo động lực là yếu tố then chốt. Môi trường học hiện tại một phần chưa đáp ứng được nhu cầu phát triển năng lực cá nhân của học sinh. Đây chính là cơ sở để đặt ra yêu cầu ứng dụng các biện pháp dạy học tích cực hơn.

Cùng với đó, tình hình học tập của học sinh lớp 4 ở nhóm thực trạng có phần khá hơn lớp 3 nhưng vẫn chưa đạt kết quả như mong đợi. Trong đó, có 7 học sinh nằm ở mức “Cần cố gắng” chiếm 16%, 35 học sinh ở mức “Đạt” đạt tỷ lệ 82%, và chỉ duy nhất 1 học sinh đạt mức “Tốt” giữ 2%. Dù số lượng học sinh trung bình chiếm đa số, nhưng vẫn chưa có sự bứt phá đáng kể. Điều này cho thấy phần lớn học sinh chỉ dừng lại ở mức độ đáp ứng yêu cầu cơ bản, chưa thể hiện được sự sáng tạo và khả năng viết nâng cao. Việc học tập chủ yếu theo lối truyền thống có thể khiến học sinh cảm thấy nhàm chán, thiếu động lực để phát triển kỹ năng viết một cách chủ động. Kỹ năng diễn đạt và xây dựng ý tưởng của học sinh còn yếu, chưa tạo được dấu ấn cá nhân trong bài viết. Kết quả này khẳng định rằng cần có sự thay đổi mạnh mẽ trong cách tiếp cận dạy học nhằm nâng cao chất lượng. Việc tạo điều kiện cho học sinh trải nghiệm, khám phá và thực hành nhiều hơn sẽ giúp phát huy tư duy sáng tạo. Nếu không có biện pháp phù hợp, học sinh sẽ tiếp tục duy trì trạng thái học tập trung bình và thiếu điểm nhấn. Thực trạng lớp 4 cho thấy tiềm năng phát triển còn lớn nhưng chưa được khai thác hiệu quả.

2.3. Đề xuất biện pháp phát triển tư duy sáng tạo trong rèn luyện kỹ năng viết cho học sinh lớp 3 và lớp 4

Nhằm giúp học sinh lớp 3, 4 phát triển kỹ năng tư duy sáng tạo trong rèn luyện kỹ năng viết, nhóm nghiên cứu đề xuất ứng dụng những phương pháp, kỹ thuật dạy học sau trong những tiết luyện từ và câu và tiết rèn kỹ năng viết: Kỹ thuật tia chớp, kỹ thuật XYZ, phương pháp dạy học chia nhóm và phương pháp dạy học hợp tác.

Không chỉ giúp học sinh có thể xử lý những vấn đề đặt ra trong khảo sát, những giải pháp được đề xuất cũng có thể được sử dụng để phát triển kỹ năng tư duy sáng tạo của học sinh lớp 3, 4 trong những tiết luyện từ và câu và tiết rèn kỹ năng viết trên lớp.

2.3.1. Ứng dụng kỹ thuật dạy học “Tia chớp” nhằm tạo không khí sôi nổi trong lớp học, đồng thời kích thích học sinh tư duy nhanh

Để tránh tình trạng lớp học rơi vào trạng thái thụ động, giáo viên nên tạo môi trường học tập tích cực, khuyến khích học sinh nêu ra ý tưởng của mình càng nhiều càng tốt. Việc giới hạn thời gian bằng hai phương pháp trên sẽ thúc đẩy học sinh tư duy nhanh hơn, từ đó không khí lớp học tích cực hơn.

Kỹ thuật tia chớp là kỹ thuật được sử dụng để thu thập thông tin phản hồi cho một câu hỏi nào đó. Qua việc tạo môi trường thúc đẩy học sinh trả lời ngắn gọn và nhanh chóng, kỹ thuật cải thiện không khí học tập trong lớp học, tạo môi trường sôi nổi và tích cực hơn. Kỹ thuật này có thể dùng để giúp học sinh tìm hiểu về yêu cầu đề.

Nhằm giúp học sinh hiểu được yêu cầu đề, trước hết giáo viên viết yêu cầu lên bảng. Giáo viên có thể đặt câu hỏi về đề bài để gợi ý, và chọn ngẫu nhiên 1 học sinh để trả lời trong thời gian từ 5 - 10 giây tùy câu hỏi. Sau đó giáo viên nhanh chóng mời học sinh khác. Quá trình trên có thể lặp lại 2 - 3 lần để học sinh hiểu đề bài yêu cầu gì.

2.3.2. Kết hợp sử dụng phương pháp dạy học chia nhóm với kỹ thuật XYZ, phương pháp dạy học hợp tác

Kỹ thuật XYZ là một kỹ thuật giúp phát huy tính tích cực trong quá trình làm việc nhóm. Trong đó, X là số thành viên trong nhóm, Y là số ý kiến mỗi người cần đưa ra, Z là số phút dành cho mỗi thành viên. Ví dụ với (XYZ = 635): Chia mỗi nhóm 6 người, mỗi em viết 3 câu miêu tả con mèo trong 5 phút. Tuy nhiên, để kỹ thuật này hiệu quả hơn với học sinh tiểu học trong rèn kỹ năng viết, nên cho các em có thời gian vài phút làm việc cá nhân để suy nghĩ câu trả lời của mình cho đề bài trước. Sau đó, khi đã có ý tưởng, học sinh bắt đầu làm việc nhóm để tìm ra nhiều ý tưởng hơn và cùng nhau chọn lọc từ các ý tưởng của nhóm. Nhờ đó, quá trình làm việc nhóm sẽ hiệu quả hơn.

Ví dụ, đề bài yêu cầu: Viết đoạn văn tả hoạt động hoặc thói quen của con vật nuôi trong nhà mà em thích. Sử dụng hình ảnh nhân hóa để đoạn văn thêm sinh động (Sách Tiếng Việt 4 tập 2, bộ

sách Chân Trời Sáng Tạo, trang 98). Giáo viên cho các em thời gian 3 phút để suy nghĩ cá nhân về những câu hỏi xoay quanh đề bài (Nếu được chọn 1 loài động vật để nuôi trong nhà, em sẽ chọn con gì? Con vật đó có những hoạt động hoặc thói quen gì giống con người?). Sau 3 phút, giáo viên chia các em thành các nhóm 6 người và yêu cầu cả nhóm thống nhất chọn ra 1 con vật để cùng lên ý tưởng viết đoạn văn. Sau đó, trong tổng thời gian khoảng 10 phút, 6 em trong nhóm lần lượt phát biểu, cùng nhau lên ý tưởng để viết đoạn văn miêu tả con vật nhóm mình chọn, trong đó phải sử dụng hình ảnh nhân hóa. Sau khi nhóm hoàn thành dàn ý, các em viết đoạn văn miêu tả dựa trên dàn ý đó. Giáo viên cho các em thời gian phù hợp với đặc điểm học sinh của lớp để viết đoạn văn. Hết thời gian, giáo viên mời một em đại diện nhóm đọc đoạn văn, hoặc nhóm cử ra một bạn đọc đoạn văn. Các nhóm khác lắng nghe và góp ý, nhận xét. Cuối cùng, giáo viên nhận xét, chốt lại nội dung bài học.

2.4. Quy trình tổ chức hoạt động dạy học kỹ năng viết nhằm phát triển tư duy sáng tạo cho học sinh lớp 3 và lớp 4

Để phát triển tư duy sáng tạo, đặc biệt là trong kỹ năng viết của học sinh, trước hết, người giáo viên cần phải tạo được bầu không khí lớp học thoải mái, sôi nổi và phù hợp đối với học sinh của mình.

Trước hết, giáo viên sẽ giải đáp một lượt về đề bài, miêu tả một lượt về các hình gợi ý trong bài. Sau đó, trong vòng 10 phút, giáo viên cho học sinh hoạt động cá nhân và trả lời các câu hỏi trong phiếu bài làm. Ở bước này, giáo viên không trả lời những thắc mắc của học sinh về nội dung câu chuyện để khuyến khích các em tự suy nghĩ, động não và viết ra câu trả lời theo cách hiểu của mỗi cá nhân. Hết thời gian 10 phút quy định, các học sinh sẽ không được viết thêm vào phần bài làm cá nhân của mình.

Tiếp theo sau đó, áp dụng phương pháp dạy học Làm việc nhóm và phương pháp dạy học Hợp tác, trước hết giáo viên chia lớp thành 4 nhóm, mỗi nhóm khoảng từ 10 - 11 học sinh. Sau đó trong thời gian 15 phút quy định, giáo viên yêu cầu các em thảo luận nhóm và hoàn chỉnh câu chuyện từ những hình gợi ý hoặc từ những ý kiến khác nhau của các bạn trong nhóm, sau đó viết câu chuyện hoàn chỉnh vào bảng nhóm.

Ở bước hoạt động thảo luận nhóm này đòi hỏi các thành viên trong nhóm phải có sự thống nhất

với nhau để đưa ra câu chuyện hoàn chỉnh. Qua đó rèn luyện cho học sinh kỹ năng làm việc nhóm hiệu quả. Thêm vào đó, trong quá trình thảo luận và đưa ra các ý kiến cá nhân, các thành viên trong nhóm sẽ được tiếp thu những ý kiến hay, mới lạ mà bài làm cá nhân của mình chưa có.

Sau 15 phút hoạt động nhóm, giáo viên sẽ mời đại diện 1 - 2 nhóm trình bày lại bài nhóm của mình và các nhóm khác sẽ nhận xét, hoạt động này diễn ra trong 5 phút. Sau đó, giáo viên yêu cầu các em thu lại bảng nhóm.

Cuối cùng, trong thời gian 10 phút, mỗi thành viên sẽ viết vào phiếu bài làm câu chuyện hoàn chỉnh dựa trên kiến thức mà nhóm mình đã thảo luận và sự sáng tạo của bản thân.

III. KẾT LUẬN

Phát triển tư duy sáng tạo trong rèn luyện kỹ năng viết cho học sinh lớp 3, 4 hướng đến việc tạo điều kiện để học sinh được phát triển cả năng lực cốt lõi và năng lực đặc thù. Qua rèn luyện kỹ năng viết, học sinh hình thành năng lực tư duy sáng tạo và linh hoạt hơn trong việc sử dụng ngôn ngữ. Việc ứng dụng các phương pháp dạy học tích cực phát triển phẩm chất và năng lực cho học sinh qua thực nghiệm đã chứng minh độ khả thi và đem lại kết quả khả quan. Ngoài ra, biện pháp của nghiên cứu hỗ trợ giáo viên phát triển năng lực tư duy sáng tạo cho học sinh lớp 3 và 4 theo định hướng phát triển năng lực cốt lõi của Chương trình Giáo dục Phổ thông năm 2018.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Guilford, J. P. (1967). The nature of human intelligence. McGraw-Hill.
- Trần Bá Hoàng (2001). Phương pháp nghiên cứu khoa học giáo dục. Nhà xuất bản Đại học Sư phạm.
- Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and creativity in childhood. Journal of Russian & East European Psychology, 42(1), 7-97.